

GANCZER MÓNIKA*

HONOSSÁG SZEREPE A VILÁGÚRJOGI FELELŐSSÉGBEN ÉS KÁRFELELŐSSÉGBEN

<https://doi.org/10.51783/ajt.2023.4.03>

A honosság számos esetben előkerül a világűr nemzetközi jogi szabályozásában, melyeket a tanulmány három témakörben vizsgál: az űrobjektumok honossága, a károkozó honossága, továbbá a károsult honossága esetében. Az űrobjektumok honosságánál a tanulmány arra keresi a választ, hogy az űrobjektum honosságát adó lajstromozásnak van-e szerepe az űrobjektum által okozott károkért felelős állam azonosításában. A károkozók honosságánál a nem állami szereplők honosságának meghatározását követően azt vizsgálja a tanulmány, hogy mely állam tehető felelőssé a tevékenységükért, illetve mely állam a kárfelelős az űrobjektumok által okozott károkért nem állami szereplő érintettsége esetén. A károsult honosságánál a tanulmány azonosítja a honosság szerepét a károsultak körének meghatározásánál és a kárigényt érvényesíteni jogosult államot. Ezen kérdések elemzéséhez vizsgálat tárgyává teszi a világűrjog hatályos nemzetközi szabályozását, azok megfelelő értelmezésére és szükség esetén továbbfejlesztésére tesz javaslatokat.

1. BEVEZETÉS

A honosság kifejezés az állampolgársághoz hasonlóan az államhoz tartozást fejezi ki a nemzetközi jogban. Míg az állampolgárság szót a természetes személyek esetében használjuk, addig a honosságot a jogi személyek, objektumok állami hovatartozásának meghatározására alkalmazzuk. Az állampolgárság és a honosság kifejezésének kettőssége nem minden nyelvben figyelhető meg. A nemzetközi jogban az állampolgárságra és a honosságra angolul a *nationality*, franciául a *nationalité* kifejezést használjuk a *citizenship*, *citoyenneté* helyett, mely szóhasználat a történeti gyökerekre a szavak etimológiájára vezethető vissza.¹

A honosság kérdése sok szempontból előtérbe kerül napjaink világűrjogában. A világűr felhasználásának több mint hatvanéves történetében a Föld körüli pályákra összesen felbocsátott űrobjektumok száma az utóbbi tizenöt évben csaknem megháromszorozódott, az alacsony Föld körüli pályákon pedig csak az elmúlt nyolc évben

* PhD, tudományos munkatárs, HUN-REN TK JTI, 1097 Budapest, Tóth Kálmán utca 4.; egyetemi docens, SZE Deák Ferenc ÁJK, 9026 Győr, Áldozat utca 12.; külső kutató, NKE Világűrjog és -Politika Kutatóintézet, 1083 Budapest, Ludovika tér 2. E-mail: ganczer.monika@tk.hun-ren.hu.

¹ GANCZER MÓNIKA: *Állampolgárság és államutódlás* (Budapest–Pécs: Dialóg Campus 2013) 49–54.

megtízszereződött.² Az űrobjektumok honossága amiatt válik egyre fontosabbá, mert a tömeges felbocsátások idejében az űrobjektumok nyilvántartásba vétele nem minden esetben valósul meg maradéktalanul, a világűrben lévő űrobjektumok 87 százaléka³ regisztrált, mely számos következménnyel jár, hatással van, többek között, a felelősségi kérdésekre, az űrobjektumok forgalomszabályozására, az űrszemét azonosítására és kezelésére. Az űrtevékenység végzése az utóbbi időben egyre inkább a magánszereplők által valósul meg, mely a jogi személyek honosságának kérdésének vizsgálatát teszi szükségessé. 2023-ban az évi 546 milliárd dolláros világűrgazdaság több mint háromnegyedét nem államok, hanem magánszereplők teszik ki.⁴ A nagy világűrjogi nemzetközi szerződések elfogadásakor még nem látták előre, hogy a magánszereplők részvétele ilyen méreteket ölt majd, ennek ellenére gondoltak a jogi személyek űrtevékenységre a szerződések megfogalmazásakor. Napjaink világűrjogának hatékony érvényesülése, az űrtevékenység biztonsága érdekében ezért mindenképpen átgondolást, felülvizsgálatot igényel a jelenlegi szabályozás.

2. ŰROBJEKTUMOK HONOSSÁGA

A honosság kifejezés nemcsak a jogi személyek, hanem a hajók, repülőgépek, űrobjektumok esetén is használatos, amely itt is az adott államhoz tartozást jelenti. Az űrobjektumok honosságának szabályozásához mintaadó volt a légijog és a tengerjog akkorra már kialakult gyakorlata. A légijog nemzetközi jogi szabályozása már a kezdetektől a légi jármű regisztrációját vette alapul.⁵ Az 1944. évi nemzetközi polgári repülésről szóló chicagói egyezmény értelmében is a légi jármű azon állam honosának tekinthető, „amelynek lajstromába be van jegyezve,”⁶ mely független a légi jármű tulajdonosától, annak székhelyétől vagy a pilóta állampolgárságától.⁷ Megfigyelhető továbbá a kettős honosság tilalma is,⁸ azonban a légi jármű lajstroma átírható az egyik állam lajstromából a másikéba.⁹ Az államok a hajókat is lajstromozzák, és megadják a jogot a lobogójuk alatti hajózásra. A tengerjogi szerződések értelmében a hajók államhoz tartozását az adja, hogy mely állam lobogó-

² European Space Agency, ESA'S Annual Space Environment Report, 2023. 4, https://www.sdo.esoc.esa.int/environment_report/Space_Environment_Report_latest.pdf.

³ United Nations Office for Outer Space Affairs, United Nations Register of Objects Launched into Outer Space, <https://www.unoosa.org/oosa/en/spaceobjectregister/index.html>.

⁴ Space Foundation database, <https://www.spacefoundation.org/2023/07/25/the-space-report-2023-q2/>.

⁵ *Convention relating to the regulation to the aerial navigation*, Paris, 13 October 1919, Article 6; *Pan American Convention on Commercial Aviation*, Havana, 20 February 1928, Article 7.

⁶ *1944. évi chicagói egyezmény a nemzetközi polgári repülésről*, 17. cikk. Kihirdette: *1971. évi 25. törvényerejű rendelet a nemzetközi polgári repülésről Chicagóban, az 1944. évi december hó 7. napján aláírt Egyezmény és az annak módosításáról szóló jegyzőkönyvek kihirdetéséről*.

⁷ SÍPOS Attila: *A nemzetközi polgári repülés joga* (Budapest: ELTE Eötvös 2018) 103.

⁸ *Convention relating to the regulation to the aerial navigation*, Paris, 13 October 1919, Article 8; *Pan American Convention on Commercial Aviation*, Havana, 20 February 1928, Article 7; *1944. évi chicagói egyezmény a nemzetközi polgári repülésről*, 18. cikk.

⁹ *1944. évi chicagói egyezmény a nemzetközi polgári repülésről*, 18. cikk

ját jogosultak használni. A hajók honossága tekintetében kialakult az a szabály is, hogy a hajó honosságához szükséges a hajó és az állam közötti megfelelő kapcsolat megléte,¹⁰ mely követelmény nem honosodott meg a világűrjogban. A Nemzetközi Tengerjogi Törvényszék megállapította, hogy a megfelelő kapcsolat követelménye a lobogó szerinti állam kötelezettségeinek hatékonyabb megvalósítását biztosítja, és a megfelelő kapcsolat hiánya esetén sem lesz joga más államoknak arra, hogy a hajó honosságát ne ismerjék el.¹¹ A hajók esetében is tilos a kettős honosság, és a két vagy több állam lobogóját használó hajóra úgy kell tekinteni, mint amelynek nincsen honossága.¹² A hajók az út folyamán vagy a befutási kikötőben nem változtathatják meg lobogójukat, kivéve ha tényleges tulajdonát ruházás, illetve átlajstromozás történik.¹³

Az űrobjektumok esetében is a lajstromozás¹⁴ adja a honosságot, amelyet az ún. „nyilvántartásba vétel”, „regisztráció” fejezi ki. A világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről szóló 1974. évi egyezmény a nyilvántartás kifejezést használja az angol *registration* szó fordításaként, így a hivatalos fordítás miatt a magyar nyelvben elsősorban a nyilvántartás kifejezés használatos. Emellett azonban a regisztráció, lajstromozás kifejezések egyaránt használhatók szinonimaként.¹⁵ A nyilvántartás célja, hogy az űrobjektum és a személyzet felett a „joghatóságot és az ellenőrzési jogot” a nyilvántartó állam megtartsa.¹⁶ Maga az űrobjektum fogalmát a szerződések úgy határozzák meg, mint amely „kifejezés magában foglalja az

¹⁰ *Convention on the High Seas*, Geneva, 29 April 1958, Article 5 (1); *United Nations Convention on the Law of the Sea*, Montego Bay, 10 December 1982, Article 91 (1).

¹¹ *MIV „SAIGA” (No. 2) (Saint Vincent and the Grenadines v. Guinea)*, Judgment of 1 July 1999, ITLOS Reports 1999, 42.

¹² *Convention on the High Seas*, Geneva, 29 April 1958, Article 6; *United Nations Convention on the Law of the Sea*, Montego Bay, 10 December 1982, Article 92.

¹³ *Convention on the High Seas*, Geneva, 29 April 1958, Article 6 (1); *United Nations Convention on the Law of the Sea*, Montego Bay, 10 December 1982, Article 92 (1).

¹⁴ Juan J. LOPEZ-GUTIERREZ: „Legal Status of Space Vehicles – Nationality (Unilateral Decisions) v. Internationality (Multinational Operations)” *Proceedings on the Law of Outer Space* 1966/9. 132–142.

¹⁵ 1974. évi egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről, II. cikk (2). Kihirdette: 1978. évi 7. törvényerejű rendelet a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről szóló, az ENSZ Közgyűlésének az 1974. évi november hó 12. napján kelt 3235/XXIX. határozatával elfogadott egyezmény kihirdetéséről.

¹⁶ *Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space*, G.A. Res. 1962, 13 December 1963, para. 7, 18 U.N. GAOR Supp. No. 15 (A/5515), 15, U.N. Doc. A/RES/18/1962 (1963); 1967. évi szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket, VIII. cikk. Kihirdette: 1967. évi 41. törvényerejű rendelet a „Szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket” című, Moszkvában, Londonban és Washingtonban 1967. január 27-én aláírt szerződés kihirdetéséről; 1974. évi egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről, II. cikk (2). Lásd továbbá Bernhard SCHMIDT-TEDD – Alexander SOUCEK: „Registration of Space Objects” in *Oxford Research Encyclopedia of Planetary Science*, <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190647926.013.95>. A „joghatóság és ellenőrzés” kifejezést használja a Hold Megállapodás is. *Agreement governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*, 1363 U.N.T.S. 3, Article 12 (1).

űrobjektum részeit, valamint a hordozórakétát és ennek részeit is”,¹⁷ a jogtudományi fogalom pedig ezt pontosítja annyiban, hogy a világűrbe felbocsátott és felbocsátani szándékozott objektumokat is érteni kell alatta.¹⁸

Számos nemzetközi dokumentum tartalmazza, hogy a nyilvántartásba vételt a felbocsátó államnak kell elvégeznie,¹⁹ amely norma már a nemzetközi szokásjog részének is tekinthető.²⁰ A nyilvántartás szükségességét és módját már az 1721. számú ENSZ Közgyűlési határozat is tartalmazta 1961-ben,²¹ majd a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről szóló 1974. évi egyezmény előírta a felbocsátó államnak a nyilvántartókönyv vezetését és az egyezményben foglalt tájékoztató adatok, valamint változások esetén a pótlólagos tájékoztató adatok közlését az Egyesült Nemzetek Főtitkára számára.²² Ennek megfelelően az ENSZ Világűiroda a Közgyűlési határozat és a nyilvántartási egyezmény alapján megtett regisztrációkat, egymással párhuzamosan, egyaránt nyilvántartja.²³ Emellett a 2007-ben elfogadott 62/101. számú ENSZ Közgyűlési határozat részletes ajánlásokat fogalmazott meg,²⁴ és az ennek eredményeként létrehozott és 2010 óta alkalmazott regisztrációs formanyomtatvány is előrelépést jelentett az adatok egységesítése felé.

Maga a felbocsátó állam azt az államot jelenti, „amely űrobjektumot bocsát vagy bocsátat fel”; vagy „amelynek területét vagy berendezéseit űrobjektum felbocsátására használják fel”.²⁵ A légijoghoz hasonlóan a nyilvántartó nem feltétlenül azo-

¹⁷ 1971. évi egyezmény az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről, I. cikk (2) d); 1974. évi egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről, I. cikk b). Kihirdette: 1973. évi 3. törvényerejű rendelet az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló, az Egyesült Nemzetek Szervezete Közgyűlésének XXVI. ülészakán 1971. november 29-én elfogadott egyezmény kihirdetéséről.

¹⁸ Stephan HOBE – Bernhard SCHMIDT-TEDD – Kai-Uwe SCHROGL (szerk.): *Cologne Commentary on Space Law, Vol. 1* (Cologne: Carl Heymanns 2013) 504.

¹⁹ *International Co-Operation in the Peaceful Uses of Outer Space*, G.A. Res. 1721 B (XVI), 20 December 1961, para. B 1, 16 U.N. GAOR Supp. No. 17 (A/5100), 6, U.N. Doc. A/AC.105/1154 (1961); 1967. évi szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket, VIII. cikk; 1974. évi egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről, II. cikk (1).

²⁰ Lásd bővebben SCHMIDT-TEDD–SOUCEK (16. lj.).

²¹ *International Co-Operation in the Peaceful Uses of Outer Space*, G.A. Res. 1721 B (XVI), 20 December 1961, para. B 1–2, 16 U.N. GAOR Supp. No. 17 (A/5100), 6, U.N. Doc. A/AC.105/1154 (1961). Lásd bővebben GÁL Gyula: *Világűrjog* (Budapest: Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó 1964) 241–245.; Zdzislaw GALICKI: „Nationality of Spacecraft and Liability for Space Activities” *Polish Yearbook of International Law* 1971. 234–235.

²² 1974. évi egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről, II–IV. cikk.

²³ SÜLYÖK Gábor: „Nemzetközi jogi szabályozás” in BARTÓKI-GÖNCZY Balázs – SÜLYÖK Gábor: *Világűrjog* (Budapest: Ludovika 2022) 97.

²⁴ *Recommendations on Enhancing the Practice of States and International Intergovernmental Organizations in Registering Space Objects*, G.A. Res. 62/101, 17 December 2007, 62 U.N. GAOR Supp. No. 49 (A/62/49 (Vol. I)), 161, U.N. Doc. A/RES/62/101 (2007).

²⁵ 1971. évi egyezmény az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről, I. cikk c); 1974. évi egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről, I. cikk a). A szabályozásban a definíciók előzményének tekinthetők az alábbiak: *Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space*, G.A. Res. 1962, 13 December 1963, para. 8, 18 U.N. GAOR Supp. No. 15 (A/5515), 15, U.N. Doc. A/

nos, így független az űrobjektum tulajdonosától, az űrtevékenység végzőjétől (állami vagy nem állami szereplők),²⁶ és ezek megváltozásától.²⁷ Ez utóbbi változást csak „pótlólagos tájékoztató adatok” közlésekor jelzik az ENSZ főtitkára számára.²⁸

Egyetlen felbocsátó állam esetében nyilvánvaló, hogy a nyilvántartást ez az állam végzi el, tehát az űrobjektum ennek az államnak a honosa lesz. Amennyiben az űrobjektumnak több felbocsátó állama van, közösen kell meghatározniuk, melyikük veszi nyilvántartásba, vagyis csak egyikük regisztrálhatja, ezáltal a kettős nyilvántartás – és így a kettős honosság, a légi járművekhez hasonlóan – nem lehetséges.²⁹ A regisztráció átadható egy másik államnak, azonban az új nyilvántartó csak egy másik felbocsátó állam lehet.³⁰ Megjegyzendő, hogy a moduláris felépítésű nemzetközi űrállomásnál az adott modul felbocsátó partner a modul nyilvántartója. A nemzetközi űrállomáson, az arra vonatkozó nemzetközi szerződés értelmében, a joghatóságot és ellenőrzést az adott modul felett a nyilvántartó állam, a személyzet felett viszont az adott egyén állampolgársága szerinti állam gyakorolja.³¹ További érdekesség, hogy a nyilvántartásba vételt nemcsak állam, hanem nemzetközi szervezet is megteheti, mely által a „felbocsátó államnak” és így az űrobjektum „honos államának” valójában nem egy állam, hanem egy nemzetközi szervezet fog minősülni. Ez úgy lehetséges, hogy a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről szóló egyezményt nyilatkozattal elfogadhatják nemzetközi szervezetek,³² melyek aztán nyilvántartást hozhatnak létre az egyezmény értelmében. Ilyen például az Európai Űrügynökség nyilvántartása, melyben az Európai Űrügynökség által felbocsátott űrobjektumoknál rendre maga a nemzetközi szervezet szerepel „felbocsátó államként”.³³

RES/18/1962 (1963); 1967. évi szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket, VII. cikk.

²⁶ 1967. évi szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket, VI. cikk. *Recommendations on Enhancing the Practice of States and International Intergovernmental Organizations in Registering Space Objects*, G.A. Res. 62/101, 17 December 2007, Recommendation 4., 62 U.N. GAOR Supp. No. 49 (A/62/49 (Vol. I)), 161, U.N. Doc. A/RES/62/101 (2007).

²⁷ Setsuko Aoki: „Nationality for Spacecraft? Revisited: Nationality to be Found” *Journal of Space Law* 2020/2. 392–398.

²⁸ 1974. évi egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről, IV. cikk (2).

²⁹ 1974. évi egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről, II. cikk (2). Lásd továbbá *Recommendations on Enhancing the Practice of States and International Intergovernmental Organizations in Registering Space Objects*, G.A. Res. 62/101, 17 December 2007, Recommendation 3. (b)–(c), 62 U.N. GAOR Supp. No. 49 (A/62/49 (Vol. I)), 161, U.N. Doc. A/RES/62/101 (2007). *Application of the concept of the „launching State”*, G.A. Res. 59/115, 10 December 2004, para. 2, 59 U.N. GAOR Supp. No. 49 (A/59/49 (Vol. I)), 163, U.N. Doc. A/RES/59/115 (2004).

³⁰ Stephan HOBE – Bernhard SCHMIDT-TEDD – Kai-Uwe SCHROGL (szerk.): *Cologne Commentary on Space Law*, Vol. 2 (Cologne: Carl Heymanns 2013) 256.

³¹ *Agreement Among the Government of Canada, Governments of Member States of the European Space Agency, the Government of Japan, the Government of the Russian Federation, and the Government of the United States of America Concerning Cooperation on the Civil International Space Station*, Washington, 29 January 1998, 5. cikk.

³² 1974. évi egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről, VII. cikk.

³³ Lásd bővebben UN Committee on the Peaceful Uses of Outer Space, *Space Object Registration by the European Space Agency: Current Policy and Practice*, 13 April 2015. UN Doc. A/AC.105/C.2/2015/CRP.18.

A regisztrációs dokumentumokat átnézve, az Európai Űrügynökség a gyakorlatban a szóhasználatában 2010-ig „launching authority”, vagyis „felbocsátó szerv”, 2011-től „regisztráló állam” kifejezést használja az általa felbocsátott űrobjektumok nyilvántartásba vételénél,³⁴ mely az ENSZ Világűrroda 2010-ben bevezetett formanyomtatványával magyarázható.³⁵

Az ürtevékenység során, az űrobjektum által okozott károk esetében az vizsgálendő, hogy az űrobjektum honosságának van-e jelentősége. Köthető-e valamilyen módon a nyilvántartásba vevő honos államhoz a kárfelelősség. Alapvetően a válasz nemleges, mivel a világűrjog felelősségi szabályaiból látható, hogy a kárfelelősség nem a honossághoz, hanem a felbocsátó államhoz kötődik.³⁶ Ezt támasztja alá az is, hogy amennyiben nincsen regisztrálva az űrobjektum, és így honossága nem egyértelmű,³⁷ a kárfelelősség abban az esetben is megállapítható lesz. Ebben az esetben is meghatározható a felbocsátó állam, melyet bizonyítani szükséges, ám végső soron az az állam, melynek területéről felbocsátották az űrobjektumot, és amely minden űrobjektum esetében egyértelmű, szintén felbocsátó állammak minősül. A felbocsátás helye szerinti állam felelősségét az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről szóló 1971. évi egyezmény egyértelműen megállapítja,³⁸ mely alól az egyezmény XXIII. cikke értelmében nemzetközi megállapodás tehet kivételt.³⁹ Előfordulhat, hogy a regisztrációnál nem tüntetnek fel olyan államot felbocsátóként, amely a kárfelelősségi egyezmény alapján annak minősül, és nem is zárják ki ennek az államnak a felelősségét nemzetközi megállapodással. Ebben az esetben a pontatlan regisztráció nem lehet hatással az űrkárfelelősségi egyezmény alkalmazhatóságára és a felbocsátó állam felelősségére.

A nyilvántartásba vételhez tehát nem kötődik a felelősség, ám bizonyos értelemben szerepet kap, mivel hozzájárul a felelős állam meghatározásában azáltal, hogy a felbocsátó államot egyértelművé teheti a nyilvántartásba vétel. Amennyiben ugyanis az űrobjektumnak egy felbocsátó állama van, azt a nyilvántartás tartalmazza, és a honosság szerinti állam azonos lesz a kárfelelős állammal. Fontos azonban kiemelni, hogy a kárfelelősséget nem a nyilvántartás, hanem a felbocsátás ténye telepíti

³⁴ A regisztrációs dokumentumokat lásd Notifications from States & Organizations: European Space Agency (ESA), <https://www.unoosa.org/oosa/en/spaceobjectregister/submissions/esa.html>.

³⁵ Lásd UNOOSA, Registration Information Submission Form (as at 1 January 2010). A jelenlegi formanyomtatvány 2020 óta alkalmazandó.

³⁶ 1967. évi szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket, VII. cikk; 1971. évi egyezmény az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről, II–XII. cikk

³⁷ Lásd bővebben АокИ (27. l.) 374., 387–388.

³⁸ 1971. évi egyezmény az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről, I. cikk c) pont 2., V. cikk (3).

³⁹ Vö. *Agreement between the Russian Federation and Republic of Kazakhstan on the basic principles and conditions of use of the Baikonur spaceport*, Moscow, 28 March 1994; *Agreement between the Russian Federation and Republic of Kazakhstan on development of cooperation on effective use of the BAIKONUR complex*, Astana, 9 January 2004; *Agreement between the Government of the French Republic and the European Space Agency on the launching site and associated installations of the Agency at the Guiana Space Centre (with annexes)*, 2560 U.N.T.S. 25.

az államhoz. Többes felbocsátás (több állam vagy egy vagy több állam és nemzetközi szervezet) esetén a többes nyilvántartás tilalma miatt csak az egyik felbocsátó lesz az űrobjektum honosa, ám egyetemleges felelősségi alakzatot figyelhetünk meg.⁴⁰ Az űrobjektum honossága ebben az esetben az egyik felbocsátó állam, a nyilvántartásba vevő lesz, és a regisztrációnak valamennyi felbocsátó államot szükséges jelölni,⁴¹ de a felelősség nem a honos államé lesz, hanem egyetemlegessé válik.

Egy egyértelmű és koherens nyilvántartás tehát hozzájárulna nemcsak az űrobjektumok azonosításához, megfigyeléséhez és nyomon követéséhez, hanem a felelősségi kérdések könnyebb tisztázásához is. A megoldás az lenne, ha az eddig elért eredmények és gyakorlat mellett az 1974. évi egyezmény módosításával vagy nemzetközi szokásjogként megszilárdulna egy olyan nyilvántartási kötelezettség, mely a felbocsátás feltételeként válna az államokra kötelező normává. Ehhez a jelenlegi formanyomtatvány egy, többek között a pontos pályaadatokra vonatkozó, részét a nyilvántartó államnak a felbocsátást követően kellene kiegészítésként megadnia. Így elérhető lenne, hogy a nyilvántartás nélküli űrobjektumok helyzete rendeződjön, vagy legalábbis a számuk ne nőjön tovább.

3. KÁROKOZÓ HONOSSÁGA

3.1. AZ ŰRTEVÉKENYSÉGET VÉGZŐ NEM ÁLLAMI SZEREPLŐK HONOSSÁGA

A világűrjogban megfigyelhető, hogy az űrtevékenységet egyre inkább nem állami szereplők végzik. A világűrjogi öt nagy szerződés megszületésekor az űrtevékenység még alapvetően állami tevékenységet jelentett, ám végül gondoltak a nem állami szereplőkre is, még ha ez nagy vitákat eredményezett is.⁴² A nem állami szereplők tevékenységéért való felelősségi alakzatok felülvizsgálata mindenképpen szükséges napjaink átalakult viszonyaiban. Hiszen korántsem volt a nagyságrend ilyen mértékű és arányú: mint az a bevezetésben említésre került, manapság, ha a világűrgazdaság mutatóit nézzük, az űrtevékenység több mint háromnegyede magánszereplők kezében van.⁴³

⁴⁰ 1971. évi egyezmény az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről, V. cikk. Lásd továbbá *Application of the concept of the „launching State”*, G.A. Res. 59/115, 10 December 2004, para. 2, 59 U.N. GAOR Supp. No. 49 (A/59/49 (Vol. I)), 163, U.N. Doc. A/RES/59/115 (2004).

⁴¹ 1974. évi egyezmény a világűrbe felbocsátott objektumok nyilvántartásba vételéről, IV. cikk (1) a).

⁴² A Szovjetunió kifejezetten ellenezte a nem állami szereplők megjelenését, végül az állami felelősség kizárólagossága mellett beleegyeztek az amerikai javaslatba. Isabella Henrietta Philepina DIEDERIKS-VERSCHOOR – Paul GORMLEY: „The Future Legal Status of Non-Governmental Entities in Outer Space: Private Individuals and Companies as Subjects and Beneficiaries of International Space Law” *Journal of Space Law* 1977/1–2. 129. Kunihiko TATSUZAWA: „The Regulation of Commercial Space Activities by the Non-Governmental Entities in Space Law” *Proceedings on the Law of Outer Space* 1988. 342.

⁴³ Space Foundation database, <https://www.spacefoundation.org/2023/07/25/the-space-report-2023-q2/>.

A károkozó honossága a tisztán állami és/vagy nemzetközi szervezet által végzett ürtevékenység esetében nem értelmezhető, azokra külön felelősségi szabályok vonatkoznak.⁴⁴ Amennyiben azonban nem állami szereplő lép be az ürtevékenység végzésébe, vizsgálандó lesz az állami hovatartozása, honossága és annak szerepe a tevékenységért felelőssé tehető állam meghatározásában. A nem állami szereplőket két fő kategóriára oszthatjuk, az állampolgárokra és a honos jogi személyekre. Az egyének ürtevékenysége elvi lehetősége nem zárható ki, bár a gyakorlati megvalósulásának a jelenlegi esélye elenyésző (itt jegyzendő meg, hogy egykor a nem állami szereplők egészére is ezt gondolták, és napjaink ürtevékenysége felülírta ezt az elgondolást). Esetükben az állampolgárságot az adott állam belső jogi állampolgársági szabályai határozzák meg általában a *ius soli* (területi) vagy a *ius sanguinis* (vérségi) elvek alapján, melyet a nemzetközi jogi állampolgárságra vonatkozó normák annyiban korlátoznak, szorítanak keretek közé, amennyiben az adott állam nemzetközi kötelezettséget vállal.⁴⁵ A jogi személyek esetében az államhoz tartozást a honosság fejezi ki, így megkülönböztetünk honos jogi személyt és külföldi honos jogi személyt. A Barcelona Traction ügyben a Nemzetközi Bíróság 1970-ben rámutatott arra, hogy a társaság honossága az állammal fennálló „szoros és állandó kapcsolat[on]” alapul,⁴⁶ és „a hagyományos szabály a jogi személy diplomáciai védelemhez való jogát annak az államnak tulajdonítja, amelynek törvényei szerint a jogi személyt bejegyezték, és amelynek területén a székhelye található”, mely „két kritériumot a hosszú gyakorlat és számos nemzetközi jogi aktus megerősítette”.⁴⁷ A bejegyzés elve tehát szokásjogot tükröz, ahogy az a Nemzetközi Jogi Bizottság a diplomáciai védelemről szóló 2006. évi tervezetbe is bekerült. A tervezetben egyébiránt a diplomáciai védelem szempontjából a honosság a bejegyzés szerinti államhoz tartozást jelenti, azonban ha a jogi személy más állam állampolgárai által ellenőrzött vagy nincsen lényeges üzleti tevékenysége a bejegyzés szerinti államban, és a vezetés székhelye és a pénzügyi ellenőrzés is másik államban van, akkor ez utóbbi honosának fog minősülni.⁴⁸ A világűrjogban azonban a tevékenység államokon átívelő jellegére is tekintettel az egyéb honossági elvek bevonására is szükség van.⁴⁹

⁴⁴ Lásd az állami ürtevékenységet *1967. évi szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket*, VI–VII. cikk; *1971. évi egyezmény az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről*, III–V. cikk; *Agreement governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*, 1363 U.N.T.S. 3, Article 14. Lásd a nemzetközi szervezet ürtevékenységét *1967. évi szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket*, VI. cikk, XIII. cikk; *1971. évi egyezmény az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről*, XXII. cikk; *Agreement governing the Activities of States on the Moon and Other Celestial Bodies*, 1363 U.N.T.S. 3, Article 14.

⁴⁵ GANCZER (1. lj.) 58–63.

⁴⁶ *Case Concerning the Barcelona Traction. Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain)*, Second Phase, Judgment of 5 February 1970, I.C.J. Reports 1970, 42.

⁴⁷ *Case Concerning the Barcelona Traction. Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain)*, Second Phase, Judgment of 5 February 1970, I.C.J. Reports 1970, 42.

⁴⁸ *Draft Articles on Diplomatic Protection*, 2006, Article 9.

⁴⁹ István HERCZEG: „Problems of Interpretation of the Space Treaty” *Questions of International Law* 1968. 100–101.

Az ENSZ Közgyűlésének 68/74. számú határozata a jogi személyek honossága kapcsán a létesítés helyét, a bejegyzés helyét, valamint a székhelyt is tartalmazza vagyilagosan.⁵⁰

A nem állami szereplők ürtevékenységének szabályozása során napjainkban már gondolni kell arra, hogy az állampolgárság és a honosság többes vagy nehezen meghatározható. Az állampolgárok esetében gyakrabban előfordulhat a kettős vagy többes állampolgárság, mely több állampolgárság szerinti államot feltételez. A jogi személyeknél előfordulhat, hogy a bejegyzés állama és a székhely állam nem azonos, vagy idő közben a székhely megváltozik, hogy a befektetők nagy része másik állam állampolgára, hogy esetleg transznacionális vállalatról van szó, melyek nehezíthetik a honosság megállapítását. Emellett az is elképzelhető, hogy egy adott ürtevékenységet különböző államok állampolgárai és/vagy honos jogi személyei együttesen végeznek. Éppen ezért vizsgálandó, hogy a világűrjog hatályos szabályozásában mennyiben kötődik a honossághoz a felelősség, megfelelő-e a jelenlegi szabályozás, illetve hogy a jövőben milyen felelősségi alakzat lenne reális és ideális.

3.2. A NEM ÁLLAMI SZEREPLŐKÉRT VALÓ ÁLLAMI FELELŐSSÉG

A kérdés vizsgálatához külön kell választani a nemzetközi felelősséget (*responsibility*), amely a jogellenes tevékenységekért állhat fenn, továbbá a kár bekövetkezése esetén fennálló állami felelősséget (*liability*), mely lehet jogellenes vagy nem jogellenes magatartás eredménye egyaránt.⁵¹ Megjegyzendő, hogy a nemzetközi felelősség esetén is van a jogsértő államnak kártérítési kötelezettsége.⁵²

3.2.1. NEMZETKÖZI FELELŐSSÉG (*RESPONSIBILITY*)

A releváns dokumentumok közül elsőként az ENSZ Közgyűlés 1962 (XVIII) számú határozata tartalmazta a nem állami szereplők ürtevékenységéért való állami felelősséget,⁵³ melynek szövegét csaknem azonos tartalommal beemelték az 1967. évi világűrszerződésbe. A világűrszerződés VI. cikke szerint:

⁵⁰ *Recommendations on national legislation relevant to the peaceful exploration and use of outer space*, G.A. Res. 68/74, 11 December 2013, para. 2, 68 U.N. GAOR Supp. No. 49 (A/68/49 (Vol. I)), 260, U.N. Doc. A/RES/68/74 (2013).

⁵¹ Lásd bővebben KECSKÉS Gábor: „Az ürtevékenység felelősségi jogi kérdései” in BARTÓKI-GÖNCZY-SULYOK (23. l.) 132.; KIS-KELEMEN Bence: „Az űr a legvégső határ: nemzetközi szervezetek felelőssége a világűrben végzett tevékenységeikért” in MOHAY Ágoston – KIS KELEMEN Bence – PÁNOVICs ATTILA – TÓTH Norbert (szerk.): *A nemzetközi szervezetek felelőssége – elmélet és gyakorlat határára* (Pécs: Publikon 2023) 130., <https://doi.org/10.15170/AJKEKSE2023-08>.

⁵² Kumar ABHIJEE: „State Practices Regarding International Responsibility for National Activities in Outer Space” *Journal of Space Law* 2020/2. 358.

⁵³ *Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space*, G.A. Res. 1962, 13 December 1963, para. 5, 18 U.N. GAOR Supp. No. 15 (A/5515), 15, U.N. Doc. A/RES/18/1962 (1963).

A Szerződésben részes államok nemzetközi felelősséggel tartoznak a világűrben, így a Holdon és más égitesteken folytatott *nemzeti tevékenységekért*, akár kormány-szervek, akár *nem állami intézmények* végzik azokat, továbbá *annak biztosításáért*, hogy a nemzeti tevékenységeket az e Szerződésben foglalt rendelkezésekkel *összhangban folytassák*. A nem állami intézmények által a világűrben, így a Holdon és más égitesteken folytatott tevékenységhez az *illető állam engedélye és folyamatos felügyelete* szükséges. Ha nemzetközi szervezet folytat tevékenységet a világűrben, beleértve a Holdat és más égitesteket, akkor a nemzetközi szervezet és az e Szerződésben részes azon államok, amelyek az illető szervezet tagjai, a felelősséget e Szerződés rendelkezéseinek megtartásáért együttesen viselik.⁵⁴

A világűrszerződés tehát megállapítja az államok felelősségét a világűrben folytatott olyan tevékenységekért is, melyet nem állami intézmények végeznek. Megjegyzendő, hogy az angol szöveg *non governmental entities* kifejezést tartalmazza, melyet helyesebb lett volna „nem állami szereplők” vagy „nem kormányzati szereplők” fordítással kihirdetni a magyar belső jogban. A magyar fordítás félrevezető lehet, mert a nem állami szereplők közé sorolhatók a természetes vagy jogi személyek, egyetemek, kutatóintézetek⁵⁵ egyaránt. A kifejezés kapcsán azt szükséges elemezni, hogy az állampolgárságuk, honosságuk, az államhoz tartozásuk lesz-e a fő szempont, vagy esetleg valamilyen más jellemző alapján lesz az állam felelős a tevékenységükért.

Ennek megállapításához a világűrben folytatott „nemzeti tevékenységekért” (*for national activities*) rész adhat kapaszkodót. A nemzeti tevékenységek kifejezés értelmezése kapcsán több lehetőséget számba kell vennünk. Ha a VI. cikket egészében nézzük, akkor a nemzeti tevékenység pusztán a harmadik mondatban szereplő esettől való elhatárolásra szolgálhat, vagyis *minden olyan tevékenységet jelent, melyet nem nemzetközi szervezet folytat*.⁵⁶ A nemzeti tevékenység további, egy szűkebb *jelentése lehet az állam joghatósága alatt végzett tevékenység* is, mely a területi joghatóság alapján a területén végzett, a személyi joghatóság alapján az állampolgárai és a honosai által – a területén vagy a területén kívül – végzett tevékenységeket egyaránt jelenti.⁵⁷ A nemzeti tevékenység egy még szűkebb értelmezés szerint *az állampolgárok és a honosok által végzett tevékenységet jelenti*, mely összefüggésbe hozható azzal, hogy a IX. cikk a más államok tevékenységének káros

⁵⁴ 1967. évi szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket, VI. cikk [kiemelés – G. M.]

⁵⁵ HOBE–SCHMIDT–TEDD–SCHROG (18. lj.) 394.

⁵⁶ HOBE–SCHMIDT–TEDD–SCHROG (18. lj.) 390–391.

⁵⁷ Ian BROWNLEE: *System of the Law of Nations: State Responsibility, Part I* (New York: Clarendon 1983) 165. Nem a joghatóságot, hanem az államhoz való sajátos kötődést, illetve az állam irányítását vagy hatását említi Bin CHENG: „Article VI of the 1967 Space Treaty Revisited: „International Responsibility”, „National Activities”, and „The Appropriate State” *Journal of Space Law* 1998/1. 26.; Georgy SILVESTROV: „On the Notion of the „Appropriate” State in Article VI of the Outer Space Treaty” *Proceedings on the Law of Outer Space* 1991. 20.; Ricky J. LEE: „Liability Arising from Article VI of the Outer Space Treaty: States, Domestic Law and Private Operators” *Proceedings on the Law of Outer Space* 2005. 217.

befolyásolásánál az állam vagy állampolgárai, honos jogi személyei (*its nationals*) által végzett ürtevékenységet említi⁵⁸ (itt jegyzendő meg, hogy a világűrszerződés hivatalos magyar szövege a IX. cikk *nationals* kifejezését az állampolgárookra helytelenül leszűkítve fordítja, a honos jogi személyeket nem említi).

A legtágabb értelmezés – mely szerint a nemzeti tevékenység minden olyan tevékenységet jelent, melyet nem nemzetközi szervezet folytat – amiatt problémás, mert nem tartalmaz semmilyen támpontot arra nézve, hogy mely állam „nemzeti tevékenységének” kellene tekinteni az adott ürtevékenységet, és így kiüresítené a kötelezettséget. Az első mondat fontos eleme ugyanis, hogy az államnak amellett, hogy felelősséggel kell tartoznia ezen tevékenységekért, azt is biztosítani szükséges, hogy ezeket a tevékenységeket a „Szerződésben foglalt rendelkezésekkel összhangban folytassák”.⁵⁹ A *travaux préparatoire*-ból megállapítható, hogy a rendelkezés célja az volt, hogy minden nem állami ürtevékenység mögött megmaradjon az állami felelősség.⁶⁰ Ahhoz, hogy ez hatékonyan biztosítható legyen, és az államok ne háráthassák egymásra a felelősséget, konkrétan meg kell határozni, mely állam nemzeti tevékenységének minősül az adott ürtevékenység. A felelősséggel tartozás és a szerződés rendelkezései megvalósulásának biztosítása ugyanis csak akkor lehetséges, ha az adott állam valamilyen módon érintett, és hatással lehet az adott tevékenységre. Ez az értelmezés tehát abban az esetben fogadható el, ha a következő mondatban lévő „illető állam” kifejezésre úgy tekintünk, mint amely pontosítja a nem állami szereplők nemzeti tevékenységének jelentését.

Ha a nem állami szereplők esetében a legszűkebb értelmezést vesszük alapul, és pusztán az állampolgárok és honosok tevékenységét tekintenénk nemzeti tevékenységnek, akkor a felelősség eloszlása viszonylag egyértelmű lenne az államok között, leszámítva a jogi személyek honosságának megállapítása körüli esetleges, már említett vitákat. Ebben a helyzetben azonban – például multinacionális vállalatok, külföldi tevékenység végzése az állam területén, tulajdonátruházás, különböző államok honosainak közös tevékenysége esetén – előfordulhatna, hogy az ürtevékenységért nem annak az államnak kellene felelősséget vállalnia, amely az adott tevékenységet leghatékonyabban tudja felügyelni.

Napjaink világűrjogában – tekintve a nem állami szereplők nagy számát és változó állami hovatartozását – a szerződés szövegezőinek célját és a jóhiszeműségből következő hatályosulás elvét is figyelembe véve⁶¹ a legjobb értelmezése a nemzeti tevékenységnek, ha azt az állam joghatósága alatt végzett tevékenységnek tekintjük.

⁵⁸ Ezt az értelmezést említi, de nem ért vele egyet Karl Heinz Böckstiegel: „The Terms »Appropriate State« and »Launching State« in the Space Treaties – Indicators of State Responsibility and Liability for State and Private Space Activities” *Proceedings of the Law of Outer Space* 1991. 13.; Karl Heinz Böckstiegel: „Term Appropriate State in International Space Law” *Proceedings of the Law of Outer Space* 1994. 77–78.

⁵⁹ Erről a kötelezettségről lásd bővebben ABHIJEE (52. lj.) 359–362.

⁶⁰ Manfred Lachs: *The Law of Outer Space – An Experience in Contemporary Law-Making* (Leiden: Sijthoff 1972) 122.

⁶¹ 1969. évi bécsi egyezmény a szerződések jogáról, 31. cikk (1), 31. cikk (4). Kihirdette: 1987. évi 12. törvényerejű rendelet a szerződések jogáról szóló, Bécsben az 1969. évi május hó 23. napján kelt szerződés kihirdetéséről.

Ez biztosítja ugyanis, hogy az állam területén, és kvázi területén végzett tevékenységekért, és az állampolgárok és honosok által végzett tevékenységekért (függetlenül attól, hogy az állam területén vagy azon kívül végzik a tevékenységet) egyaránt felelősséggel tartozzon. Mindez azonban tovább vizsgálandó a következő, második mondatban szereplő „illető állam” kifejezés elemzése nyomán.

Az *appropriate state* kifejezés kapcsán megemlítendő, hogy az ENSZ Közgyűlés 1962 (XVIII) számú határozatában még *state concerned* szerepelt.⁶² A hivatalos magyar fordítás ezen a ponton is kiigazításra szorulna, hiszen az „illető állam” inkább a régi szöveg fordításaként lenne alkalmas, mivel az az adott államra utal. Az *appropriate state* jelentése ennél árnyaltabb, mivel inkább „megfelelő állam”-ként lenne fordítandó, amely az állam egy adott tulajdonságát is már magában foglalja, az adott helyzetben megfelelő állam jelentéstartamot hordozva.

Az *appropriate state* kapcsán is számos értelmezés látott napvilágot, melyek olykor átfedésben vannak. Ezek a következők: (1) az első mondatban szereplő állam kifejtése, annak meghatározása, (2) regisztráló állam, (3) felbocsátó állam, (4) az űrobjektum tulajdonosa, (5) a területi joghatósággal rendelkező állam, (6) személyi joghatósággal rendelkező állam (állampolgár és honos jogi személy állama), (7) ezek valamilyen kombinációja.⁶³ Felmerülhet az is, hogy az egyes szám használatára miatt csak egy állam lehet-e illető állam, vagy esetleg több is, mely kapcsán az utóbbi értelmezés nyert elfogadást,⁶⁴ és napjaink világűrjogának realitása is ezt az értelmezést kívánja meg az űrtevékenységek komplexitása, gyakori több államhoz tartozása miatt. A világűrszerződés VI. cikke szerint az „*illető állam engedélye és folyamatos felügyelete*” szükséges, így az illető állam jelentését ebben a kontextusban szükséges vizsgálni.

Az alapvető kérdés az, hogy mely állam lehet alkalmas arra, hogy a nem állami szereplő által végzett űrtevékenységet engedélyezze és folyamatosan felügyelje. A regisztráló állam gyakorolja a joghatóságot és a felügyeletet a felbocsátott űrobjektum és személyzete felett,⁶⁵ így a felbocsátást követően lehet az illető állam (sőt egyesek szerint a felbocsátást követően csak a regisztráló államot lehet illető államnak tekinteni),⁶⁶ ám ha a felbocsátott űrobjektumot üzemeltető nem állami szereplő, nem áll a joghatósága alatt, továbbá a felbocsátás előtti szakaszban sem feltétlenül. Hasonlóan, ha pusztán a felbocsátó államot tekintjük illető államnak, egyes tevé-

⁶² *Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space*, G.A. Res. 1962, 13 December 1963, para. 5, 18 U.N. GAOR Supp. No. 15 (A/5515), 15, U.N. Doc. A/RES/18/1962 (1963).

⁶³ Lásd SILVESTROV (57. lj.) 327–330.; BÖCKSTIEGEL 1 (58. lj.) 77–79.; BÖCKSTIEGEL 2 (58. lj.) 13–15.; ABHIJEET (52. lj.) 363–365.; HOBE–SCHMIDT–TEDD–SCHROG (18. lj.) 396–403.; CHENG (57. lj.) 26–29.; KINHICO TATSUZAWA: „Regulation of Commercial Space Activities by the Non-Governmental Entities in Space Law” *Proceedings on the Law of Outer Space* 1988. 344.; LEE (57. lj.) 218–219.; VLADEN. S. VERESHCHETIN: „Space Activities of „Nongovernmental Entities”: Issues of International and Domestic Law” *Proceedings on the Law of Outer Space* 1983. 263.

⁶⁴ Bin CHENG: *Studies in International Space Law* (Oxford: Clarendon 1997) 609–610., <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780198257301.001.0001>; CHENG (57. lj.) 326., 328.

⁶⁵ 1967. évi szerződés az államok tevékenységét szabályozó elvekről a világűr kutatása és felhasználása terén, beleértve a Holdat és más égitesteket, VIII. cikk.

⁶⁶ SILVESTROV (57. lj.) 328.

kenységek ellenőrzés nélkül maradhatnak, például, ha a felbocsátó állam csak az, melynek területéről felbocsátották az űrobjektumot, de az azt megelőző tevékenység nem állt a joghatósága alatt. Ha csak a területi joghatósággal rendelkező állam lenne az illető állam, az állampolgárok és honosok tevékenységéért az állam nem tartozna felelősséggel és ráhatással, amennyiben a tevékenységet részben vagy egészben nem a területén végzik. Végül, ha csak az állampolgár és a honos jogi személy állama minősül illető államnak, kívül eshetne a hatékony ellenőrzés alól az állam területén külföldi állampolgár vagy honos által végzett tevékenység.

Mindent egybevetve az *appropriate state* kifejezés az állam joghatósága alatti tevékenységeket kell hogy jelentse, mely magában foglalja a területi, a kvázi területi és a személyi joghatóságot egyaránt, beleértve adott esetben a regisztráló állam felbocsátás utáni joghatóságát is. Ez a fajta értelmezés lehetővé teszi, hogy minden esetben álljon egy állam a nem állami szereplő tevékenysége mögött, mely a jogalkotó szándéka volt, vagyis megfelelő értelmezés mellett nem szükséges a meglévő szabályon változtatni. Mindez biztosítja azt is, hogy a felbocsátó államok is minősülhetnek illető államnak, ha az adott tevékenység a joghatóságuk alatt áll. Az engedélyezést és a folyamatos felügyeletet ugyanis csak abban az esetben képes megvalósítani egy állam, ha jogrendszere kiterjedhet az adott tevékenységre, melyet a joghatóság tud megalapozni.

A teljes képhez felidézhető továbbá a Hold megállapodás hasonló tartalmú rendelkezése, valamint az ENSZ Közgyűlésének 68/74. számú határozata. A Hold megállapodás pontosabban fogalmaz, mint a világűrszerződés VI. cikke, mivel a XIV. cikk (1) bekezdés szerint a részes államoknak biztosítaniuk kell, hogy *a joghatóságuk alatt álló (under their jurisdiction)* nem állami szereplők az illető állam engedélyével és folyamatos felügyelete alatt folytassanak tevékenységet.⁶⁷ Ugyanígy a joghatóság koncepcióját erősíti meg az ENSZ Közgyűlésének 68/74. számú határozatának 2. pontja. A határozat a felbocsátó államok és a nemzeti tevékenységet végző államok felelőssége kapcsán tartalmazza, hogy az államoknak nemzeti joghatóságot kell megállapítaniuk a joghatóságuk és/vagy ellenőrzésük alatt álló, területükről végzett űrtevékenységekre, ugyanígy engedélyeket kell kiállítaniuk az állampolgárok és honos jogi személyek által máshol végzett űrtevékenységekre és azok biztosítására.⁶⁸

A világűrszerződés és a Hold megállapodás nem tartalmazza konkrétan és részletesen, mit jelent az illető állam engedélyezési és folyamatos felügyeleti kötelezettsége, így azt az állam lényegében bármilyen módon megvalósíthatja,⁶⁹ amennyiben

⁶⁷ Magyar fordítását lásd NAGY Boldizsár – JENEY Petra (szerk.): *Nemzetközi jogi olvasókönyv* (Budapest: Osiris 2002) 366–373.

⁶⁸ *Recommendations on national legislation relevant to the peaceful exploration and use of outer space*, G.A. Res. 68/74, 11 December 2013, para. 2, 68 U.N. GAOR Supp. No. 49 (A/68/49 (Vol. I)), 260, U.N. Doc. A/RES/68/74 (2013).

⁶⁹ Hasonlóan vélekedik Gyula GÁL: „State Responsibility, Jurisdiction and Private Space Activities” *Proceedings on the Law of Outer Space* 2001. 62.; VERESHCHETIN (63. lj.) 263.; Frans G. VON DER DUNK: „Scoping National Space Law: The True Meaning of 'National Activities in Outer Space' of Article VI of the Outer Space Treaty” *Proceedings of the International Institute of Space Law* 2019. 228.; Tanja MASSON-ZWAAN: „Article VI of the Outer Space Treaty and Private Human Access to Space” *Proceedings of the International Institute of Space Law* 2008. 537.

az biztosítja a körültekintő engedélyezést és a megfelelő folyamatos felügyeletet. A gyakorlatban ez megvalósulhat akár belső jogi szabállyal, a nem állami szereplővel kötött szerződéssel, közigazgatási aktsussal.⁷⁰ Az államok gyakorlata azt mutatja, hogy egyre inkább nemzeti világtörvényekkel igyekeznek a belső jogukban rendezni a nem állami szereplők engedélyezési szabályozását és folyamatos felügyeletének megvalósítását.⁷¹ A nem állami szereplők ürtevékenységének szabályozása 1969-ben vette kezdetét Norvégiában.⁷² A napjainkban több mint negyven államban elfogadott belső jogi szabályozásban megfigyelhető, hogy a joghatóság kapcsán még mindig nincsen teljes egységesség a gyakorlatban, egyes államok csak a területi joghatóságot, mások csak a személyi joghatóságot veszik alapul, de általánosságban elmondható, hogy az államok többnyire a területi és a személyi joghatóságuk alatt álló ürtevékenységet szabályozzák.⁷³ A belső jogi szabályozáshoz ad részletes ajánlást az ENSZ Közgyűlésének 68/74. számú határozata, melynek nemzetközi szokásjoggá válása előmozdítaná a nemzetközi jogi szabályozás hatékonyabb alkalmazását biztosító belső jogi szabályozást. Az engedélyezéshez kompetens nemzeti hatóságot, az engedély megadásához, módosításához, felfüggesztéséhez, visszavonásához megfelelő feltételek és eljárásokat jogszabályi keretek között, a különböző ürtevékenységekhez különböző engedélyezést és eljárásokat, a nemzetközi jognak való megfelelést irányoz elő. A folyamatos ellenőrzéshez az ajánlások között a megfelelő eljárások, az engedélyezett ürtevékenységek monitorozása, többek között helyszíni vizsgálatok, általános jelentéstételi rendszer, végrehajtási mechanizmusok, megfelelő hatóság általi nemzeti regisztráció vezetése szerepelnek. A folyamatos ellenőrzést a tulajdonát ruházás vagy az űrobjektum Föld körüli pályán való ellenőrzésének megváltozása esetén is biztosítani szükséges, melyhez nemzeti szabályozásban javasolja az újbóli engedélyezést vagy a változásról tájékoztatási kötelezettség előírását.⁷⁴

3.2.2. KÁRFELELŐSSÉG (*LIABILITY*)

A világujszerződés VI. cikkében foglalt, a nem állami szereplők ürtevékenységéért való államfelelősség (*responsibility*) mellett, a VII. cikk a felbocsátó államok károkkért való kárfelelősségét, más néven helytállási felelősségét (*liability*) irányozza elő. A kárfelelősségi egyezmény egésze is a felbocsátó államot teszi felelőssé valamennyi, az űrobjektum által okozott kárért, vagyis a kárfelelősség minden esetben a felbocsátó államot terheli. Összességében tehát itt is megjelenik a koncep-

⁷⁰ ABHIJEET (52. lj.) 371.

⁷¹ BARTÓKI-GÖNCZY Balázs: „Az ürtevékenység nemzeti szintű szabályozása” in BARTÓKI-GÖNCZY-SULYOK (23. lj.) 255.; VON DER DUNK (69. lj.) 228.; MASSON-ZWAAN (69. lj.) 537.

⁷² BARTÓKI-GÖNCZY Balázs: „Az ürtevékenység nemzeti szintű szabályozása. A nemzetközi jogi környezet, valamint az ESA tagállamok gyakorlatának elemzése” *Iustum Aequum Salutare* 2020/4. 101.

⁷³ LEE (57. lj.) 221–224.; VON DER DUNK (69. lj.) 231–236.

⁷⁴ *Recommendations on national legislation relevant to the peaceful exploration and use of outer space*, G.A. Res. 68/74, 11 December 2013, para. 2–8, 68 U.N. GAOR Supp. No. 49 (A/68/49 (Vol. I)), 260, U.N. Doc. A/RES/68/74 (2013).

ció, hogy minden körülmények között az államok tartozzanak (kár)felelősséggel. Megjegyzendő, hogy a világűrjogon kívüli, más fokozott veszéllyel járó tevékenységeknél a károkért az operátor a felelős, a világűrjogban a felbocsátó állam kárfelelőssége vált általánossá.⁷⁵

A vizsgálendő kérdés a téma szempontjából az, hogy a felbocsátó államot mely nem állami szereplők által okozott károkért terheli a felelősség. A felbocsátó állam fogalmát a tanulmány az űrobjektumok honosságát elemző résznél már tárgyalta, így itt az a kérdés szorul vizsgálatra, hogy az űrobjektum felbocsátása, felbocsátatása vagy az állam területének vagy berendezéseinek felbocsátásra való használata során a nem állami szereplők tevékenysége miatt az űrobjektum által okozott károkért való állami kárfelelősség mi alapján áll fenn.

Kiemelendő ennek meghatározásához a kárfelelősségi egyezmény III. és IV. cikke, melyek tartalmazzák azt a fordulatot, hogy a kár „olyan személy hibájából következett be, akiért egyébként felelősséggel tartozik”, illetve a felelősséget „olyan személy hibájára kell alapítani, akiért valamelyikük felelősséggel tartozik”. Található tehát utalás arra vonatkozóan, hogy a felbocsátó állam mely nem állami szereplők által okozott károkért köteles a kárfelelősséget vállalni, így az „olyan személy [...] akiért [...] felelősséggel tartozik” fordulatot szükséges értelmezni a kárfelelősségi egyezmény egésze vonatkozásában. A „személy” (*persons*) kifejezés magában foglalja mind a természetes, mind a jogi személyeket, ám látható, hogy a kárfelelősségi egyezmény nem kifejezetten az állampolgárságot vagy a honosságot említi, hanem általánosabban fogalmaz. Ezáltal nemcsak a személyi joghatóságot foglalja magában, hanem a területi joghatósága alá eső szereplőket is, függetlenül a „személy” állami hovatartozásáról. A korábban a nemzeti tevékenység és az illető állam kapcsán említett érvek itt is felidézhetők, miszerint a „felelősséggel tartozik” azokért a szereplőkért való helytállást foglalja magában, akiknek az űrobjektum kapcsán kifejtett tevékenysége a felbocsátó államhoz oly módon kötődik, hogy területi és/vagy személyi joghatósága alatt áll. Elfogadott az a nézet, hogy ezeknél a fordulatoknál a rendszertani értelmezés⁷⁶ mentén a világűrszerződés VI. cikkét szükséges alapul venni, vagyis egy felbocsátó állam esetén, a felbocsátó állam mint a nemzeti tevékenységet végző illető állam biztosan nemzetközi felelősséggel és kárfelelősséggel is tartozik a joghatósága alatt álló nem állami szereplők tevékenységének következményeiért.⁷⁷ Amennyiben a felbocsátó állam az adott esetben nem illető állam, a területi és/vagy személyi joghatósága alatt álló személyek vonatkozásában kárfelelősséggel kell helytállnia.

A világűrszerződés XIII. cikke említi a más államokkal közösen folytatott űrtevékenységeket. Ha több állam felelőssége vizsgálendő, feltétlenül tisztázni kell az egyes államok szerepét. Ha nem állami szereplő(k) folytatnak űrtevékenységet, a világűrszerződés VI. cikke alapján minden illető állam nemzetközi felelősséggel (*res-*

⁷⁵ István HERCZEG: „Some Legal Problems of Responsibility Arising from Outer Space Activities” *Questions of International Law* 1966. 90–91.; Kecskés Gábor: „Az űrtevékenység felelősségi jogi kérdései” in BARTÓKI-GÖNCZY–SULYOK (23. lj.) 130–133.

⁷⁶ 1969. évi bécsi egyezmény a szerződések jogáról, 31. cikk (2) c).

⁷⁷ HOBE–SCHMIDT–TEDD–SCHROG (30. lj.) 409.

ponsibility) tartozik a tevékenységükért. Kárfelelősség (*liability*) azonban a világűrszerződés VII. cikke és a kárfelelősségi egyezmény alapján csak a felbocsátó államo(ka)t terheli. Ilyenformán, ha egy illető állam nem felbocsátó állam,⁷⁸ akkor csak a világűrszerződés VI. cikke szerinti nemzetközi felelősséggel tartozik, kárfelelősséggel nem. Fordítva, ha egy felbocsátó állam nem illető állam, akkor kárfelelősséggel tartozik, ám a világűrszerződés VI. cikke szerinti nemzetközi felelősség nem terheli. Ha pedig egy állam egyszerre illető állammal és felbocsátó állammal minősül, nemzetközi felelősséggel és kárfelelősséggel is tartozik. Fontos azonban kiemelni, hogy a nemzetközi felelősség és a kárfelelősség kombinációja több állam esetén nem keletkeztet automatikusan egyetemleges felelősséget. Egyetemleges felelősség csak a felbocsátó államok kárfelelőssége terén érvényesül, közös felbocsátás esetén, a kárfelelősségi egyezmény IV-V. cikkei értelmében. Mindez feltételezi, hogy valamennyi állam részes állama az említett szerződéseknek. Amennyiben ez nem teljesül, a kérdést tovább bonyolítja, hogy mely rendelkezések tekinthetők a nem részes államokra is kötelező nemzetközi szokásjognak.

1. ábra: Több állam felelősségének lehetséges esetei

A + B + C	illető államok (A, B) nemzetközi felelősség, de nincs egyetemlegesség, felbocsátó állam (C) kárfelelősség
A + C + D	illető állam (A) nemzetközi felelősség, felbocsátó államok (C, D) kárfelelősség, felbocsátó államok (C, D) kárfelelőssége egyetemleges
A + C + E	illető államok (A, E) nemzetközi felelősség, felbocsátó államok (C, E) kárfelelősség, felbocsátó államok kárfelelőssége egyetemleges, E állammal nemzetközi felelőssége és kárfelelőssége is fennáll
C + D + E	illető állam (E) nemzetközi felelősség, felbocsátó államok (C, D, E) kárfelelősség, felbocsátó államok (C, D, E) kárfelelőssége egyetemleges, E állammal nemzetközi felelőssége és kárfelelőssége is fennáll
A + B + E	illető államok (A, B, E) nemzetközi felelősség, de nincs egyetemlegesség, felbocsátó állam (E) kárfelelősség, E állammal nemzetközi felelőssége és kárfelelőssége is fennáll
A – illető állam / B – illető állam / C – felbocsátó állam / D – felbocsátó állam / E – illető állam és felbocsátó állam	

4. KÁROSULT HONOSSÁGA

A világűrjogban a károsult oldalán is felmerül a honosság az űrobjektumok által okozott károknál. A világűrszerződés VII. cikke említi a felbocsátó államok kárfelelősségét olyan esetekben is, amikor „a Földön, a légtérben vagy a világűrben, beleértve a Holdat és más égitesteket” a károsult a szerződésben „részes más [...] állam természetes vagy jogi személye”. A rendelkezés alapjául az ENSZ Közgyűlés 1962. számú határozata⁷⁹ szolgált, amely a károkozás helyénél még nem tartalmazta a „beleértve a Holdat és más égitesteket” részt, továbbá a „részes állam” helyett „külföldi

⁷⁸ VERESHCHETIN (63. lj.) 262–263.

⁷⁹ *Declaration of Legal Principles Governing the Activities of States in the Exploration and Use of Outer Space*, G.A. Res. 1962, 13 December 1963, para. 8, 18 U.N. GAOR Supp. No. 15 (A/5515), 15, U.N. Doc. A/RES/18/1962 (1963).

állam” szerepelt benne a dokumentum jellegéből adódóan. Míg előbbi nem jelent érdemi változást, addig utóbbi a szerződésben részes államokra korlátozza a károsultnak minősülő természetes vagy jogi személyek körét, mely szerződéses rendelkezés lévén evidens változtatás. A kárfelelősségi egyezmény is tartalmazza a „harmadik álla[m] [...] természetes vagy jogi személyének kárt okoz”⁸⁰ fordulatot. Ez a fordulat angol nyelven „*to its natural or juridical persons*”, ami felveti a kérdést, hogy állampolgárookra és honos jogi személyekre, és/vagy az állam területi joghatósága alatt álló természetes és jogi személyekre vonatkozik. A válaszhoz közelebb hoz a kárfelelősségi egyezmény VIII. cikke, amely a kárigényt érvényesíteni jogosult állam meghatározását tartalmazza. Az első bekezdés megismétli a más említett fordulatot, majd az igényérvényesítő államok sorrendjét állítja fel. A második bekezdésből az állampolgárság, honosság szerinti állam elsődleges joga vezethető le, ezt követi – amennyiben az állampolgárság szerinti állam nem támaszt igényt – az az állam, melynek területén a természetes vagy jogi személy elszenvedte a kárt, majd ha a fenti államok egyike sem támaszt igényt vagy közli annak szándékát, akkor harmadik helyen az az állam támaszthat igényt, melynek területén állandó lakóhellyel rendelkezők szenvedtek kárt.

A fentiekből látszik, hogy az „állam természetes vagy jogi személye” mint károsult jelenti egyrészt az állampolgárokat és honosokat, másrészt a természetes és jogi személyeknek az állam területén bekövetkezett kárait, függetlenül állampolgárságuktól, honosságuktól. Sőt, a VIII. cikk (3) bekezdésében megjelenő, az állam területén állandó lakóhellyel rendelkezők fordulatból kitűnik, hogy a természetes személyeknél a külföldi állampolgár, hontalan személynek akár más állam területén bekövetkezett kára esetét is magában foglalja az „állam természetes [...] személye” fordulat, ha az egyén állandó lakóhelye az államban van. A koncepció tehát szélesebb, nem feltétlenül csak a személyi és területi joghatóság alatt állókra terjed ki, hanem általában az állammal valamilyen jogi kapcsolatban lévőkre.⁸¹ A szélesebb személyi kör mögött egyrészt az áldozatközpontú szemlélet⁸² áll, vagyis a károsult érdekeinek minél nagyobb védelme, hogy ne maradjon kártérítés nélkül, másrészt az az igény, hogy az államok a lakosságuk érdekében is felléphessenek, akár állampolgáruk, akár nem állampolgáruk az illető személy. A kárfelelősségi egyezmény VII. cikke kizárja az egyezmény alkalmazását a felbocsátó állam űrobjektuma által okozott károk tekintetében, ha a károsult az állampolgára vagy honos jogi személye, vagy ha olyan külföldi állampolgár vagy honos jogi személy, amely az űrobjektum működtetésében részt vett a felbocsátástól a leszállításig, illetve amíg a külföldi állampolgár vagy honos jogi személy a tervezett felbocsátási vagy visszatérési körzet közvetlen közelében tartózkodott a felbocsátó állam meghívására. Az itt megjelenő *nationals* és *foreign nationals* kifejezéseket mind az állampolgárookra, mind a jogi személyekre szükséges érteni, és az nem korlátozható a természetes személyekre, így azt a magyar kihirdető jogszabály ezen a ponton is helytelenül fordítja. Az egyez-

⁸⁰ 1971. évi egyezmény az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről, IV. cikk (1).

⁸¹ HOBE–SCHMIDT–TEDD–SCHROG (30. l.) 460.

⁸² SULYOK (23. l.) 95.

mény jelen formájában kizárja a kettős vagy többes állampolgárokat is, ha a kárfelelős állam az egyik állampolgárság szerinti állama. Megjegyzendő, hogy az Amerikai Egyesült Államok a kettős állampolgárokat be akarta vonni abba a személy körbe, akik kárigényét az állam érvényesítheti.⁸³ Szerencsés lenne ebben az esetben alkalmazni a diplomáciai védelemnél megjelenő domináns állampolgárság elvét,⁸⁴ mely alapján csak akkor lenne kizárt a kettős állampolgár a kárigény érvényesítéséből, ha a károkozó állam lenne a domináns állampolgársága.

Érdekes adalékuul szolgálhatnak további, a diplomáciai védelemnél már megszilárdult elvek. A *Barcelona Traction* ügyben a Nemzetközi Bíróság rámutatott arra, hogy a részvénytársaságok joga a társaság és a részvényesek jogainak és kötelezettségeinek szigorú megkülönböztetésén alapul, kizárólag a társaság minősül jogi személynek, és csak a társaság jogosult eljárni az őt érintő kérdésekben.⁸⁵ Következésképpen diplomáciai védelmet a társaságnak csak a honossága szerinti állam nyújthat. A fenti álláspontját erősítette meg a Nemzetközi Bíróság az *Ahmadou Sadio Diallo* ügyben annak megállapításával, hogy a nemzetközi szokásjogban nincs olyan kivétel, mely megengedné a „helyettesítő jogvédelmet”,⁸⁶ vagyis hogy a társaság honossága szerinti állam helyett más állam nyújtsa a diplomáciai védelmet. Ennek megfelelően érdemes lenne konkretizálni a kárigény érvényesítésénél, hogy egy jogi személynek okozott úrkár esetén a kárigény elsődleges érvényesítője a honosság szerinti állam lehet, nem pedig a részvényesek állampolgársága szerinti állam. Az áldozatközpontú szemlélet megtartása miatt azonban ennek hiányában a részvényesek állampolgárság szerinti államának is kárigény érvényesítési lehetőséget lenne szükséges biztosítani.

A kár fogalmát szintén a kárfelelősségi egyezmény tartalmazza, amelynek I. cikk a) pontja szerint „a „kár” kifejezés az élet elvesztését, a testi sérülést és az egészség más károsodását, továbbá az államok, valamint a természetes és a jogi személyek tulajdonának, illetőleg a nemzetközi kormányközi szervezetek tulajdonának az elvesztését és károsodását jelenti.” A kár vizsgálatánál fontos szempont a károsult közrehatása, amely részben vagy egészben mentesítheti a felelős államot a kár megtérítése alól. A nem állami szereplők esetében „a felbocsátó állam abban a mértékben mentesül a teljes felelősség alól, amennyiben bebizonyítja, hogy a kár egészben vagy részben az igényt támasztó állam, vagy az általa képviselt jogi vagy természetes személyek súlyos gondatlanságától, vagy károkozóási szándékkal elkövetett cselekménye, vagy mulasztása folytán keletkezett.”⁸⁷ A korábbiakhoz képest új kifejezés „az általa képviselt” (*it represents*), mely mind a VI, mind a XI. cikkben megjelenik.

⁸³ HOBE–SCHMIDT–TEDD–SCHROG (30. lj.) 454–455.

⁸⁴ *International Law Commission, Draft articles on Diplomatic Protection 2006*, Article 7. Official Records of the General Assembly, Sixty-first Session, Supplement No. 10 (A/61/10).

⁸⁵ *Case Concerning the Barcelona Traction. Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain)*, Second Phase, Judgment of 5 February 1970, I.C.J. Reports 1970, 35–36.

⁸⁶ *Ahmadou Sadio Diallo (Republic of Guinea v. Democratic Republic of the Congo)*, Preliminary Objections, Judgment of 24 May 2007, I.C.J. Reports 2007, 614–615. A kifejezés magyarrá fordítását lásd Kovács Péter: *Nemzetközi Közjog* (Budapest: Osiris 2016) 233.

⁸⁷ 1971. évi egyezmény az ürobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről, VI. cikk (1). [Kiemelés – G. M.]

A személyi körön ez azonban nem változtat, hiszen a VIII. cikknél említett személyi kör kárigény érvényesítése miatt szerepel az érdekeikben eljáró állam általi képviselést. Megjegyzendő, hogy a kár alóli mentesülés még ebben az esetben sem lehetséges, ha a kár a nemzetközi joggal és különösen az ENSZ Alapokmányával, illetve a világűrszerződés rendelkezéseivel össze nem egyeztethető tevékenységből ered.⁸⁸ A XI. cikk (2) bekezdése kizárja az igény kettős érvényesítését,⁸⁹ vagyis a károsult természetes vagy jogi személyek kárigényüket benyújthatják a felbocsátó állam bíróságainál, államigazgatási vagy más szerveinél, ám ebben az esetben az állampolgárság, honosság szerinti állam nem támaszthat kártalanítási igényt. Emellett a XXIII. cikk értelmében az államok külön megállapodással kölcsönösen akár ki is zárhatják a kárfelelősséget, vagy le is mondhatnak a kárigényről.

5. ÖSSZEĞZÉS

A honosság a világűrjog számos kérdésében előkerül, olykor vitákra ad okot, értelmezési és alkalmazási nehézségek merülnek fel a nemzetközi dokumentumokban lévő rendelkezések, használt kifejezések kapcsán. Az űrobjektumok honosságánál sajnálatos módon az űrobjektumok 23 százaléka jelenleg is nyilvántartás nélküli, mely csak a Föld körüli pályán több mint hétezer űrobjektumot jelent, és számuk egyre nő. Mindez amiatt nagy probléma, mert lajstromozás nélkül nem állapítható meg az űrobjektum honossága, és így a rajta és személyzete felett joghatóságot gyakorló állam. Emellett valamennyi űrobjektum nyilvántartása nemcsak a honosság miatt, hanem az űrobjektumok azonosítása, ezáltal követése, forgalomszabályozása, az űrszemét keletkezésének megelőzése szempontjából is fontos lenne. A nyilvántartási kötelezettséghez hozzájárulna a jelenlegi szabályok mellett, ha nemzetközi szokásjoggá válna a nyilvántartásnak a felbocsátás feltételeként való megkövetelése. A minden űrobjektumra kiterjedő nyilvántartási kötelezettség a felelősségi és kárfelelősségi szabályok érvényesítése miatt is fontos lehet, hiszen a nyilvántartás tartalmazza a felbocsátó államot, államokat is, egyértelművé téve azt az adott űrobjektum vonatkozásában. Fontos azonban leszögezni, hogy a felelősséget nem a nyilvántartás, hanem a felbocsátó állami minőség alapozza meg, így a hibás nyilvántartás nem lehet hatással a felbocsátó állam(ok) kárfelelősségére.

A károkozó honosságának vizsgálatánál megállapítható, hogy míg a természetes személyeknél többnyire egyértelmű az állampolgárság, addig a jogi személyek honosságánál a honosság alapjául szolgáló elvek kapcsán viták merülhetnek fel. Mivel a jogi személyek helyzetének napjainkban megjelenő határokon átvívelő jellege megkívánja, a világűrjogban is fontos, hogy a bejegyzés elvén túl a létesítés és a székhely elve is elismert legyen. Mindez azt a célt szolgálja, hogy a jogi személy honos állama az állam személyi joghatósága alapján a jogi személyt leg-

⁸⁸ 1971. évi egyezmény az űrobjektumok által okozott károkért való nemzetközi felelősségről, VI. cikk (2).

⁸⁹ HERCZEG István: „Nemzetközi egyezmény az államok felelősségéről” *Magyar Jog és Külföldi Jogi Szemle* 1973/7. 417.

hatékonyabban engedélyezni és folyamatosan felügyelni köteles „illető állam” lehessen.

A nem állami szereplők tevékenységéért való nemzetközi felelősséget (*responsibility*) a világűrszerződés VI. cikke szabályozza, melynél kiemelendő, hogy magyar kihirdetű jogszabályban lévő „nem állami intézmények” kifejezést a szerződés hivatalos nyelvei alapján „nem állami szereplő” értelemben szükséges használni, mivel az a természetes személyekre is vonatkozik. A nemzeti tevékenység és az illető állam helyes értelmezése elegendő lehet ahhoz, hogy napjaink világűrjogában biztosítsa a nem állami szereplőkért való megfelelő állami felelősséget. A javasolt értelmezés szerint az illető állam a területi, a kvázi területi és a személyi joghatósága alatt álló nem állami szereplők tevékenységéért felelős, így a honos jogi személyekért a személyi joghatóság alapján. Egyrészt biztosítania szükséges, hogy a nem állami szereplők a szerződés rendelkezéseivel összhangban folytassák a tevékenységet, másrészt engedélyezni és folyamatosan felügyelni kell a nem állami szereplők ürtevékenységét. Az engedélyezés és folyamatos felügyelet módját nem írja elő a hatályos szabályozás, bár az ENSZ Közgyűlésének 68/74. számú határozata részletes ajánlásokat tartalmaz. Ennek szokásjoggá válása megkönnyítené egy egységes engedélyezési és folyamatos felügyeleti szabály megteremtését, és a világűrszerződésben foglalt, erre vonatkozó kötelezettség hatékony alkalmazását.

A kárfelelősség (*liability*) minden esetben a felbocsátó államot terheli az űrobjektum által okozott károkért. A kár bekövetkezése esetében, a nem állami szereplők közrehatása miatti kárfelelősségnél a „személy [...] akiért [...] felelősséggel tartozik” fordulat jelenik meg. A személy kifejezés itt is magában foglalja mind a természetes, mind a jogi személyeket, továbbá nem kizárólag az állampolgárokat és honos jogi személyekre utal, hanem a joghatósága alatt álló valamennyi nem állami szereplőre. A felbocsátó állam tehát a helyes értelmezés szerint felel mind a területi, kvázi területi és a személyi joghatósága alatt álló nem állami szereplők esetében. Összességében a kárfelelősség felbocsátó államhoz való telepítése megfelelően biztosítja az állami helytállást a nem állami szereplők részvételekor. Ám ha több államhoz kötődő nem állami szereplő vesz részt például az űrobjektum megtervezésében, megépítésében, felbocsátásában, működtetésében, a hibájukból eredő, az űrobjektum által okozott kár megtérítésére felelős államok, továbbá a nemzetközi felelősséggel tartozó illető államok szövevényes rendszere alakulhat ki. Tovább bonyolítja a felelősségi alakzatokat, hogy egyetemleges felelősség nem állhat fenn két illető állam, továbbá egy felbocsátó és egy illető állam között, hanem csak két felbocsátó állam között. A felelősségi szabályok újragondolása esetén szükséges lenne ezt a bonyolult rendszert egyszerűsíteni, és a nem állami szereplők hibájából eredő károkért való felelősség hatékonyabb érvényesítése irányába elmozdulni.

A károsult esetében „az állam természetes vagy jogi személye” fordulat figyelhető meg, amikor a kárfelelősségi egyezmény a kárigényt érvényesítő államot határozza meg. Ez a fordulat a korábban használt kifejezésekhez képest szélesebb személyi körre vonatkozik. Jelenti ugyanis az állampolgárokat és a honos jogi személyeket, az állam területén kárt szenvedett természetes és jogi személyeket állampolgárságuktól és honosságuktól függetlenül, sőt az állam területén állandó lakóhellyel rendel-

kező személyeket is bevonták abba a személyi körbe, akiknek a kárigényét az állam érvényesítheti. Utóbbi esetben tehát akár külföldi vagy hontalan személy külföldön bekövetkezett kára is érvényesíthető, amennyiben az állandó lakóhelye az állam területén van. Kiemelendő, hogy a felbocsátó állam nem kárfelelős, többek között, a saját állampolgárai és honos jogi személyei esetében, mely ponton a magyar kihirdető jogszabály szintén kiigazításra szorulna, hiszen csak az állampolgárokat tartalmazza. A hatályos nemzetközi szabályozás a kettős állampolgárokat is kizárja a károsultak közül, amennyiben az egyik állampolgárságuk a felbocsátó államé. Megfontolandó lenne esetükben a domináns állampolgárság elve alapján csak abban az esetben kizárni a károsulti kárigény érvényesítését, amennyiben a felbocsátó államhoz kötődő állampolgárságuk a domináns. A honos jogi személyeknél továbbá nehézségbe ütközhet annak meghatározása, hogy mely állam lehet a kárigényt érvényesítő, ha vitatott, hogy mely a honos állam és így a személyi joghatósággal rendelkező állam. Az állam jogi személye fordulat alapján a honosság szerinti állam biztosan érvényesítheti a kárigényt, ám vizsgálendő, hogy az állam természetes személye fordulat alapján a befektetők állampolgársága szerinti állam megteheti-e ezt. A Nemzetközi Bíróság diplomáciai védelem kapcsán kialakult gyakorlatát segítségül hívva a jogi személy kárigényét a honosság szerinti állam érvényesítheti. A befektetők állampolgársága szerinti állam kárigény-érvényesítési joga nem vezethető le egyértelműen, esetlegesen az áldozatközpontú szemlélettel lehetne érvelni annak elfogadása mellett. Amennyiben erre igény mutatkozna, a szabály beemeléséhez a jelenlegi rendelkezés módosítására lenne szükség annak érdekében, hogy egyértelmű helyzetet alakuljon ki. A károsultak közrehatása miatti mentesülés szabályánál az „általa képviselt” fordulatot szükséges megemlíteni, mely azonban a károsultak korábban említett személyi körén nem változtat, ez a kifejezés azokat a természetes és jogi személyeket foglalja magában, akiknek a kárigényét az állam érvényesíti.